

Titkok tudói

„Debrecenben, a legrebellisebb és legmagyarabb városban éjjel-nappal az utcán tolongott a nép... Az összes cigánybandák kint muzsikáltak a Piac utcán, ismeretlen fiatalok összefogódzkodva járták a csárdást, minden katona felvirágozva, minden tisztet, minden egyenruhást, postást, tűzoltót, rendőrt megéltjeneznek. Huszársapkát viselnek a lányok, alkalmi szónokok buzdítanak.”

Az ünneplők elődei, azon a nyári vasárnapon oly önfeledten háborút éltetők ősei: régi magyarok hajfonatos öregembereinek, hunn pupillalángú, szép hiúszem-szögeltetű daliáinak, asszonyainak-lányainak Kádár Gyula által „felejthetetlennek” nevezett képe. Ott is, akkor, azon a júliusvégi napon (*A Ludovikától Sopronkőhidáig*). Ady különös nyáréjszakájának nappaláról a magyarságnak a mészárszékre lelkesen menetelő freskó-ábrázolatja maradt fenn, könnyes-szánivalóan, tragikusan. Kapatosan egymás vállába kapaszkodó, kackiás-bajuszos szép fiatal férfiak, nehéz katonaládával. Nótázó, vén bakák, ezeregy éjszakára elküldve.

Mi kezdődött és mi ért véget azon a száz évvel ezelőtti napon? Aligha csak a közlő helyé laposított mondat: a XIX. század, a horror-XX. vajúdásával.

A kiindulópont, mint önvizsgálatunk esetében annyiszor: Németh László. Egyik legnagyobb gondolkodónk a kiegyezés utáni évtizedekről ezt írja (*A Nyugat elődei*): ezen idő alatt „a magyarság nem harminc évet, hanem három századot öregedett. Öregedett – bonyolultabb lett, és gonoszabb. Megvalósította Széchenyi reformjait, és kiirtotta magából Széchenyi szellemét.” És most hagyjuk Széchenyi megvalósított reformjait és kiirtott szellemét, még a korszakos jelzőket („bonyolultabb lett, és gonoszabb”) is – maradjunk csak egyelőre az öregségnél.

Ha az ember még nem „egészen”, nem „teljesen” öreg, de jócskán közeledik az aggkor totalitása felé: jó esélye van arra, hogy az öregség pszichikai-élettani összetevőin túl az öreg emberek kollektív tudattalanját, ebből fakadó magatartásbéli specifikumait tán kissé mélyebben-alaposabban átlássa.

„Csak minden így maradjon, csak ennél rosszabb ne legyen” – íme az egyik modell. Régi mondás, hogy felesleges dolog újakat mondani százéves embereknek – már nem is akarnak újat hallani. (Lásd a népi változatot: vén zenésznek már nem lehet új nótát tanítani.) Az öregkor konformizmusa, mozdíthatatlan, változatlan állandóságra törek-

vése, maradandóságmániája: tán a mind közelebb elmúlás elleni sajátságos dac tudatalatti kifejeződése is – ám meggyőződése, hogy ennél jóval többről van szó. Az állandóság, a változatlanlanság a stabilitás unokatestvére: aki ehhez mind erőteljesebb eszelősséggel ragaszkodik – az élet nagy és örök dolgaihoz, igazságaihoz, megélt-megszenvedett evidenciáihoz kötődik. A mindhalálig hiába vágyott Megőrzés jegyében és nevében.

A másik öregség-séma: a kompenzáció mindinkább mindent elárasztó, zsarnoki uralma. Kompenzálni az egyre jobban eluralkodó fizikai gyengeséget-elhasználtságot, a csökkenő ilyen-olyan képességeket. A tény, hogy – Faludyval szólva – „az őszi sárban már magamban járok / s lábam nyomában a Kaszás üget / hajam deres lett s az utcalányok / másnak mutatják már a mellüket.” (Ráadásul a nagyobbik baj: nemcsak az utcalányok – a többiek is...) Ez a kompenzáció mutatkozik meg aztán az okoskodásban, a mind elviselhetetlenebb tudálékoskodásban, kicsinyes aprólékoskodásban-akadékoskodásban, öreges féltékenykedésben, szőrszálhasogatásban és hasonlókban.

Mindkét modell a valóság számos, elgondolkodtatóan pontos elemét mutatja, és mind sivárabb következtetésekre készítet. Amelyek bizony már az előregedő egyén vagy kollektívum bonyolultabbá válásának irányába vezetnek. A tudás – a mind-többet-és-többet-tudás – veszedelmes komplikációkat okozó állapotáig. A „bölc s öregember” közhelye mögött irigy sunyítás lapul: aki többet – sokat – tud, olyan ismereteknek is szükségszerűen birtokában kell legyen, amelyek titkok. Amik nagyon nem lenne jó, ha kitudódnának. A sokat tudó, ha úgy tetszik, objektív törvényszerűség gyanánt meg-bölcsült öregeket tehát ajánlatos, ha nem is feltétlenül, eltenni láb alól, de gyámság alá helyezni, alapos és fokozott ellenőrzés alatt tartani, figyelni, óvni, ápolni. (Annyi mindent összebeszélhet már ez a vénség.)

Öreg, megfáradt, tapasztalt nemzet áll az 1914-es esztendő felvonulási terén. Ha úgy tetszik: a végzet előtt.

*

„Így indult a magyar nép színe-virága félrevezetett bódulatban a halál elébe” – összegez magabiztos felsőbbsséggel Kádár Gyula. A felszínen – és úgy tűnt: nemcsak ott, Adytól a marxista történelemmagyarázóig, kényelmes egybeesésben – annyi látszott: a szörnyűséges tömegmészárlás, az embergyilkolás monstre négy esztendeje elé izzó lelkesedéssel, a szó szoros értelmében önként és dalolva vonult népünk, ugyanabban a bódulatban, ahogyan Berlin, Párizs vagy Szentpétervár tömegei tódultak a front-ra indulók zászlói alá.

Próbáljunk meg kissé aláereszkedni – a hallgató mélybe.

*

Az első világháború kitörését megelőző boldog békeidőket tudvalevően 1848–49 előzte meg – úgy is fogalmazhatnánk, kis túlzással ugyanúgy a szabadságharc vérbefojtása és annak lehetséges (várt?) következményei hozták létre, mint jó száz évvel később 56 iszonyú eltiprása a kádári legvidámabb kommunista barakk gulyásillatú aranykorát. Ám tekintsük kissé messzebbre hátrafelé. Mielőtt – a „bonyolultabbá válás” szindrómáiként – 1850, illetve 67 után a több mint ellentmondásos „fejlődés” oly rohamosan megindul, növekvő uzsorakamatokkal (nem, nem csak Bartha Miklós Kazárföldjén – Kazárföld nemcsak a ruszin lakta Kárpátalját jelentette!), kivándorlásra, óceánon túli kétszázézeres kitántorgásra készítő-kényszerítő tényezőkkel, az ún. kapitalizmus

minden új és ímígyen rothasztó velejárójával együtt – nos, mindezek előtt is történt egy és más. Ami korántsem tűnt tova nyomtalanul. Menjünk még messzebb visszafelé? A török kiűzése után totálisan kiürült-elnéptelenedett, parlagon pusztuló alföldi vidékek száz meg száz négyzetkilométereig, a hódoltságtól való megszabadulást szinte azonnal követő kurucvilágig, annak minden vadságáig és eltiprásáig, majd a betelepítések özönéig és a „nyugodt” XVIII. század Magyarországot, a magyarságot és a magyar nyelvet majdhogynem felszámoló, Herder jóslatát hozó időszakáig?

Ilyen történéshalmaz össznépi tapasztalata természetesen „leszorul” a kollektív tudattalanba. És ott elvégzi a magáét. Így száll előre és hátra az első világhézag füstje. Is.

*

A kulcskifejezés, visszafelé tekintve, majd a máig eljutva: a sikerélmény hiánya. A tartós, nyomokat hagyó, lelkiületet formázó – a felszínen a kudarcemlékek elfojtásával emlékezetkiesést előidéz – sikerek hiánya. A győzelem, a megkínlódott nyereség ép kollektív tudatot biztosítani képes nagy – legnagyobb – profitja. Ennek hiányában következett be a magyarság kollektív tudattalanjában, aminek törvényszerűen be kellett következnie: a „minden mindegy”, az „úgysem” kényszerű belátásából, a „szél ellen nem lehet” össznépi megéléséből következő pillanatnyi pótcselekvés, önfelelt-feledtető önkéntes bódulat, a „csak egy nap a világ” pszichózisa, a „legalább történjen, történik valami” kiábrándult-belátásos működési mechanizmusa. Ugyanaz a közösségi attitűd, ami az 56 leverését követő apátia növekedtével öntötte el újabb hullámként a lelkeket, s amit Gombos Gyula a *Hűsz év után*ban így jellemezett: „a természetes emberi önérdékből itt hosszú sanyargatással kondicionált önzés lett, vad és kicsinyes, mely mohón kap minden után, ami elérhető. Ami egy kis maga alá kapart, külön kényelmet jelent, álszabadulást, lopott vigaszt vagy csak máról holnapra mentő feledést.” Ez a barakkléktan érvényesült 1914 júliusának legvégén, a hadüzenet utáni órákban, napokban is. A közhely a XIX. század végéről (vagy a XX. kezdetéről, ahogy tetszik): egy öregember danse macabre-ja – ünneplés, vigalom, hejehuja. „Éljen a háború!” Jöjjön akár a háború, csak annak legyen már vége, ami eddig volt. „Éljen a háború!” Amely – őszinte átéléssel – nem a töméntelen szenvedést, pusztulást, hanem az oly régóta hasztalan várt Győzelem esélyét hozza ide a közvetlen közelünkbe. A Siker legnagyobb esélyét, alig karnyújtásnyira. Egyenruhákban, egyenruhákkal. Éljen, éljen!

A kollektív tudattalan mégoly logikus működése sem semmisíti meg a következmények drasztikumát. Amiket megint csak meg kell élni valamiképpen. Ami Trianont közvetlenül megelőzte – Károlyiék: anarchia-zűrzavar, pacifizmusnak becézett gyáva tehetetlenség és a bátrak ocsmány, bűnös cserbenhagyása; kommün: Szamuely halálkommandói, esztelen és nemzetietlen rémuralom, totális nyomor, végromlás; 1919. augusztus–november: a nemzet történelmének talán legnagyobb szűgyene – román megszállás, a főváros és az ország nagy részének totális kirablása, újabb terror; még a végre megkezdődő Horthy-konzolidáció és a diktátumként közreadott nemzetgyilkossági kísérlet után is: felzaklató, örült királypuccsok, Nyugat-Magyarország, Baranya. Már 1921 végét írjuk, mikor mindennek a végére úgy-ahogy pontot lehet tenni. A végítélet szakadékának legszélén tántorogva.

A magyar lélek úgy válaszolt erre a mindent megroppantó helyzetre, miként az öreg halász, aki megacélozza látszólag petyhüdt izmait, kihúzza magát, megfiatalítja törődött, öreg testét, és megbirkózik a nagy hallal, miközben oroszánokról álmodik.

Horthy Miklósnak és rendszerének legnagyobb történelmi érdeme, hogy képes volt mintegy „rájátszani” erre a nemzetet mentő reflexre és az elszakított területek tekintélyes részének visszaszerzésével legalábbis a 48-as pákozdi csata, Budavár ’49 májusi visszafoglalása vagy az 1956. október 30-ai orosz kivonuláskezdet vagy a november elsejei függetlenségi nyilatkozat méretű sikerélmény-óriáshoz juttatta a magyarságot. Amely élemedett korában pontosan értette már a titkokat, tízéves srácoktól kilencvenéves aggastyánokig: íme, a „páratlan egység” magyarázata. Az *Irodalmi Újság* 1956. november 2-ai száma – a legújabb kori magyar história legcsodálatosabb dokumentumgyűjteménye – hajszálpontosan, mondhatni, pontról pontra tükrözi e folyamat minden lehetséges elemét, Déry Tibor vezércikkében a mondattól: „meghaladta nemcsak elmémet – képzeletemet” Németh László tanárosan kifejtett-megmagyarázott emelkedő nemzetén át Bárány Tamásnak az öccsökhöz írt leveléig. Ez a szédületes kollekció mindennél jobban mutatja a kollektív tudattalan sikerélmény-orientáltságának megannyi részletét, rejtett vagy legalábbis figyelmen kívül hagyott vonatkozását: ugyanez a helyzet, ha 1940 szeptemberéből Tamási Áront, Cs. Szabó Lászlót, Márait, Móriczot vagy Kodolányit olvasunk, igazolás, bizonyíték – végső tanúvallomás gyanánt.

*

Amnéziás – emlékezet-kieséses – nemzetet emlegetnek a magyarság kapcsán, időről időre. A minősítés, talán mondani sem kell, újfent felszínes, legalábbis bizonyos fokig. Mert ugyan mitől amnézia az, ami a kollektív tudattalanba szorítottan él, ráadásul erőszakkal oda kényszerítetten, következőképpen a létező legkártékonyabb lelki mechanizmusra – az elfojtásra íteltetve? Hiszen nem is egészen egy évtizeddel a könnyes-boldog, nemzetet felrázó 1940, illetve az azt megelőző 1938-39 után, nagyjából már 1947-48-tól – mondjuk az erdélyi „kis magyar világ” 1941-e, 42-je, 43-a után – 1949-ben, 1950-ben, majd 51-ben, 52-ben (és utána is még legalább húsz-huszonöt esztendeig!) mukkanni sem lehet Erdélyről, Trianonról, elszakított területekről, az elrabolt részeken élő magyar százezrekről? Gondoljuk csak végig: alig tíz-tizenkét év elteltével...!

„Június 4., hétfő. Trianon évfordulója. De ki gondol ma már Trianonra?” – írja 1956-ban ezen a napon naplójába Zimándi Pius egykori premontrei szerzetes. Senki sem beszél ma már Trianonról, az ‘ezeréves határokról’. Az igények lecsökkentek.” Könyörgöm: Trianon után ekkor mindössze 36, 1941, az utolsó terület-visszacsatolás után pedig csak 15 év telt el! Amnézia? Nem. Az öregember megfegyvelése. Mert pontosan ismeri, tudja és őrzi a titkokat. Ezer esztendő Erdélyét: Tuhutum hadait, amint vonulnak át a Meszesen. És az Úr 1940. évében a szeptember 11-ei napot Kolozsvárott. A székelyföldi megrázó jelenetek sorát. A Szegedről az alig tizenöt kilométerre levő Magyarokanizsára végre lehetővé vált fiatalos buli-látogatásokat. Az Ipoly menti meg a csallóközi magyar falvak kalácsainak illatát. És a többbit, a többbit, mind.

*

Nemrégiben komoly konferencián hallottam a tudós felvetést: vajon Magyarországon kizárólag az idegen megszállásnak köszönhető a diktatúra kiépülése? Hiszen máshol enélkül is – a kommunizmus természetrajzának megfelelően – pártállami, „kemény” diktatúra jött létre, holott a szovjet hadsereg nem volt jelen az országban? (A felvetés Romániára utalt, ahonnan 1958-ban, jóval Ceaușescu rémuralma előtt vonták ki az orosz csapatokat, no meg Csehszlovákiára, ahová csak 1968-ban, több mint húsz

évvel a háború befejeződése után, a diktatúra konzerválása érdekében „vonultak vissza” az idegen hadak.)

A kérdésből, szögezzük le rögtön, nemcsak a kollektív tudattalan titkokat tudó mivoltának, de még a kelet-közép-európai történelemnek a mélyebb ismerete is jócskán hiányzik. Utolsó száz évünknek egyik legnagyobb tanulsága, hogy bebizonyosodott: népünk csakis és kizárólag a – már megszokott – erőszaknak, a kényszernek engedve veti csak alá magát bizonyos politikai változásoknak. (Ezekhez „szoktatják”, vérrelvással, irgalmatlanul.) Így történt ez a 19-es kommün esetében éppúgy, mint az 1945-ös „felszabaduláskor” az orosz hódoltsággal nyakára ültetett „nagy társadalmi átalakulás” alkalmával vagy az 1956 utáni „kádári konszolidáció” idején is. És ekképpen ugyan mi másnak, ha nem a Vörös Hadsereg brutális jelenlétének lehetett a következménye Rákosiék példátlan terrorja? (A román vagy a cseh történelem akár csak viszonylagos ismeretében tudhatjuk, kijelenthető: „más nép, másfajta raj”, másféle kollektív jellemzőkkel és történelmi mögöttesekkel, másféle alkattal, hatásokkal, származás és események meghatározta körülményekkel. Satöbbi.)

Ha van elemi evidencia, ez az: ha nincsenek az országban Sztálin vad hadai, az teljesen lehetett volna ki, szökkenhetett volna teljes pompájában szárba, ami még így is, ilyen rettenetesen elpusztított, megfélemlített-agyonerőszakolt-kifosztott országban is majd-hogynem-szinte sikerült: 1945 őszén a – mindegy, milyen: abszolút ellenzék, független magyar ellenpólust, MÁSSÁGOT jelentő – erőre adott 56 százalék és a mindössze 17 százalékos kommunista szavazatarány. Ha nincs a szovjet haderő a Kárpátok karéján belül, a kollektív magyar életerő és tudattalan mind a 15 millió titkára tudta volna, mi a teendő, és mire van szükség. Pontosan arra, amire 1956-ban. Csak vér, harc és erőszak nélkül. Mindig is így volt, így történt mindez – mindig volt idegen haderő, és nyomában mindig jött, amit magával hozott. Ebbe öregedtünk, fáradtunk, törődtünk bele. Íme az egyik titok.

*

Ha rajtam állna, a középiskolákban kötelezővé tenném valamiféle – néprajzzal-sociálpszichológiával elegy – népismeret tanítását. Legjobbaink a „mi a magyar?” nagy kérdésére válaszokat adni próbálván, egyben feleltek a magyar sors alakulásának nem egy és nem két gyötrelmesen hatalmas kérdésére is. Egyebek mellett például azokra is, vajon megpróbáltatásainknak mi lehetett az ára, és lehet-e a jövőben haszna? Vagy hogy mit kezdhetünk az életünket sötét viharfellegként beárnyékoló vereség- és veszteségtudattal – a sikerélmény kínzó, állandósult hiányával –, megszabadulhatunk-e tőle valaha is?

*

Népismereti alaptétel: veszélyérzetünk szinte nincs, alig vagy egyáltalán nem működik. A nagy baj meglétekor a tennivalókat jól és helytállóan súgja meg a kollektív tudattalan vénemberes tapasztalat-kincsesára, de magának a nagy bajnak a megelőzésére, gondos tervezéssel, előrelátással történő megakadályozására már nincs szava. Még jobban meg kell ismernünk önmagunkat. Beépíteni a kollektív létérzésbe a tény, hogy a nehézségekkel mindenkoron egyenes arányban, azonos mértékkel erősödő-acéleződő képességek lépnek működésbe, kénytelen-kelletlen. És máris előtűnik a „teher alatt nő a pálma” közhelyszerűvé lett, félig már agyontaposott igazsága mögül az emberi lélek egyik legragyogóbb, rejtett jellegzetességeinek egyike – a psziché váratlan hely-

zetekben valódi csodákat művelni tudó titokkülönítménye. Igenis valamilyen fel nem fedezett szervünk reagál a halál közeledtére, és végső, kétségbeesett védekezési mechanizmusok sorát szabadíthatja fel (számos példa bizonyítja: fel is szabadítja!). Rendkívüli, válságos helyzetekben, nagy veszélyek idején az embert megacélozni képes többletenergiák működtetéséhez, ezt kéne belátnunk, nem csak egyének esetében vannak meg az életmentő adottságok. Ha már kellőképpen gyanakvók, hidegen számítók, hűvös logikával előre kalkulálók nem is nagyon tudunk lenni – legalább tudatosak, kellő önismerttel rendelkezők lehessünk. Mert lehetnénk, lehetünk A bennünk rejtőző titkok tudóiként azokat tudatosítva. Tisztába kerülve igazi, teljes valónkkal. Nem olyan nagy ár, ha megpróbáltatásaink nagyságrendjét vagy a jövőben megtérülhető hasznot nézzük.

*

A teljes való kétségtelen része a hagyományos magyar balekség is. Ami egyfelől fenti hiányosságokat indokolja-magyarazza, másrészt gyakran megrendítően szép emberséget, befogadókészséget, toleranciát rejt magában. A jóhiszeműség, a naivitás tudvalevően a legkönnyebb préda időtlen-idők óta – nem tudunk vele mit kezdeni. (Azt hiszem, elég, ha mi megértjük.) Hogy hányszor és mi mindent okozott ez már legalábbis Horthy kezdeti Hitlerhez való viszonyától Maléter Tökölre történő katonás indulásáig: kár számba venni. Sokkal fontosabb, amit e tárgyban Szabó Dezső mond: „És a tömeg? A szerencsétlen, fájdalmas tömeg, az örök balek, az örök áldozat? Ő a tenger, mely nyugodt vagy háborog, de mindig ugyanaz... a fáradtak, az elzsibbadtak, az apatikusak... Annyi meglepetés, annyi riasztás érte őket, hogy már nem tudnak új lírával felelni a világ ütéseire. Nem tudnak félni és nem tudnak remélni, nem tudnak lelkesedni és nem tudnak botránkozni, nem tudnak szeretni és nem tudnak gyűlölni. Történjék, ami történik, jobb már úgysem jön. Minden természetes, ami borzasztó. Bomolják a világ, amint kedve tartja.”

Megérkeztünk az öregek otthonának szomszédságába.

„A fő az, hogy valahol védett helyen legyenek, hogy senki ne haragudjon rájuk, hogy ne legyenek ríktó szín, hogy ne terhelje felelősség őket... És hallgatnak, hallgatnak és bölintanak, bölintanak... jóhiszemű, jóakarátú, értékes emberek is vannak közöttük fölös számmal. De azért talán ebben a végtelen bűn-óceánban mégis ők a legbűnösebbek. Mert ők bátorítanak fel minden gonosz merészséget” (*Rokamból-romantika*).

Gonosz merészségek láttán ugyanezt kell éreznünk magunkon, magunkban („tudat alatt”), ha *A magyar nihilizmust* olvassuk: „a magyar nihilizmus az igazi nihilizmus: az életakarattól, az életösztönöktől, a küzdelem és védekezés természetes indításaitól megürült vad lelkek értelmetlen gravitációja”.

Itt mondhatná Zrínyi: „ímhol a veszedelem! Ímhol az égető tűz!”

„Az átlag magyar az abszolút ma, az abszolút most gyermeke... Csak ma ne érje bántás, csak ma ne szakadjon rá a tető, csak ma legyen meg a falat vagy a cím, a rang, a vagyon, csak ma süssön rá a nap. A múlt: *mindig megvoltunk valahogy*. A jövő: *majd csak lesz, ahogy lesz*. A fő az: hogy ma – hiszen a ma az igazi vagyok-nap – ne kelljen küzdeni, kezdeményezésekbe kockázódni, felelősséget elvállalni, kiállani... Holnap majd csak lesz valahogy, hiszen holnap megint csak *ma* lesz.” Kitűnően megtanult lecke. És elég reménytelen összkép.

*

Hogy mi számít igazából reménytelennek és valójában éppen mi nem az: nem csak nézőpont kérdése. A legnagyobb titkok egyike. Egyetlen aprócska példa, mutatóba: Bisztray Gyula *Író és nemzet* című, 1944-ben (szégyenszemre akkor először és máig utoljára) megjelent gyűjteményes kötetében olvasható a „Táj és irodalom” című írás. Legnagyobb meglepetésre Fogarasról szól, arról a Fogarasról, amely a legelső, réges-régen „elvesztett” vidékek egyike volt Dél-Erdélyben, ahová a legelsők között települtek be román tömegek. Amely szűkebb és tágabb környékével együtt nemhogy 1940-ben, de sokkal-sokkal korábban sem számíthatott érdemben számba veendőnek a magyarság szempontjából annak dacára, hogy tudvalevően három évig, 1908 és 1911 között itt tanított Babits Mihály, és az itteni református templomban nyugszik Kocsis István hősnője, Árva Bethlen Kata. És Bisztray alig egy-két tucat oldalon bebizonyítja, hogy Fogaras legalább olyan mértékben és mélységben az erdélyi magyar história része, mint Nagyenyed vagy Brassó. „Évszázadokon át a magyar élet vérkeringésében élt”, írja Bisztray, és művéből napnál világosabb: nem is akárhogyan. Szinte páratlan szellemi-históriai gazdagságban.

Fogaras példája – a táj mindenkori hatalmas tudat-meghatározó, művelődésszervező és kultúrateremtő befolyásán túl – azt is bizonyítja, hogy több mint ezer esztendő összefüggéseiben nincsenek elvesztett vidékek, lebírhatatlan veszteségek, légyen szó a Szepességről, Fiuméről, a Szerémségről vagy Dél-Erdély más részeiről. (Minden valószínűség szerint végső soron ez adhatta vissza 227 év után Lengyelország államiságát is.) Bizonyítja Bisztray tételét: „a jövő nemcsak a jelenből – a múltból is szövődik”. Úgy is mondhatnánk: példázza a kollektív tudattalan birtokosainak, a titkok tudóinak lebírhatatlan erejét.

*

Ami az elmúlt száz esztendőben ránk szakadt: a keserű pohár tartalma. Azé a keserű poharé, amelyre „népek Krisztusa”, Magyarország is mondhatta a Mesterrel: Uram, múltjék el tőlem. De tudta – tudjuk –, hogy nem múlhatott, nem múlhat el. Csakhogy Jézus úgy fejezi be a mondatot: „ha el nem múlhatik tőlem e pohár, hogy ki ne igyam, legyen meg a Te akaratod” (Máté 26:42). Kényszerű belenyugvás? Dehogy. Hiszen a Megváltó a Getszemáné-kert felé közeledvén kijelenti: „Aki küldött engem, én velem van” (János 8:29). És a tudatalatti működik. Időnként megszólaltatói – magyar költők, leginkább – titkok tudóiként le is fordítják Krisztus szavait. Például Döbrentei Kornél, ezúttal imígyen: „Magyarországgal Istennek célja van.”

*

Van Szerb Antalnak egy keveset emlegetett, szinte elfeledett írása, mit tesz Isten, *Keserű pohár* a címe. „...itt nem a ráció számít. Ráció szerint már rég elpusztultunk volna. Akik Magyarországon logikusan gondolkoztak, mindig kétségbeestek. Itt a remény a reménytelenségben van. Abban, hogy a végső órákon... hirtelen titkos erőtartalékok nyílnak fel a lélekben... erők, amelyek kegyelemszerűen jönnek, amikor már mindenről le kell mondanunk. Mint a halálos veszedelemben levőnek egyszerre megszázszorozódik a lélekjelenléte, és sohasem sejtett erő száll a karjába, a szemébe, egész élete, elmúlt és eljövendő esztendei mind kapaszkodó kezébe tolulnak – úgy törnek fel olykor a nemzet életében a titkos erők, amelyeket felhalmoztak a századok. Mint mikor

a görög hajósnak, a vihar szörnyű tetőfokán, gyilkos hullámok fölött, megjelent az árboz ormán fényben a Fehér Istennő, Leukothea.”

Ez a szellemi alapvetés tükröződik, ez mutatkozik meg a magyar kollektív tudatalanban. És ezt mások is tudják, vagy legalábbis jól sejtik. Ezért a tehetetlen düh, ezért nem hagynak váltig bennünket békén, ezért maradunk idegenek, ahogyan Illyés írta, mint a más formájú csirke a baromfiudvarban. Ezért az acsarkodás, mert a Fehér Istennőt ők is látják, igaz, messziről, de azért jól kivehetően. Persze jól tudom: mindez, amit most itt írtam, nem nagyon eurokonform. Majd újfent jól meg is kapjuk érte a magunkét. Hiszen „mindentudók” volnánk. Márpedig a titkok tudóinak nincs kegyelem.

Petri Lajos: Az Erdélyi 2-es huszárok emlékműve (bronz, 1934, Budai Vár)